

УДК 637.1(477)

Юлія Анатоліївна ТАРАСОВА

кандидат економічних наук, викладач кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, e-mail: julia20@ukr.net

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Тарасова, Ю. А. Стан та перспективи розвитку молочної галузі України // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2017. – № 1 (62). – С. 149–156.

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан підприємств молочної промисловості України. Проаналізовано основні показники діяльності галузі, динаміку цін на молоко та основні види молочної продукції за останній час. Досліджено основні чинники, що впливають на діяльність молочної галузі України та інших країн світу. Запропоновано першочергові необхідні заходи щодо підвищення рівня розвитку молочної галузі та виходу українських підприємств на європейський ринок.

Ключові слова: молочна галузь; виробництво молока та молочної продукції; основні виробники молочної продукції; ціни на молоко та молочну продукцію; експорт та імпорт молочної продукції; тенденції та перспективи розвитку молочної галузі.

Юлія Анатольевна ТАРАСОВА

кандидат экономических наук, преподаватель кафедры экономики предприятия и организации предпринимательской деятельности, Одесский национальный экономический университет, e-mail: julia20@ukr.net

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Тарасова, Ю. А. Состояние и перспективы развития молочной отрасли Украины // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред.: М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2017. – № 1 (62). – С. 149–156.

Аннотация. В статье рассмотрено современное состояние предприятий молочной промышленности Украины. Проанализированы основные показатели деятельности отрасли, динамика цен на молоко и основные виды молочной продукции за последнее время. Исследованы основные факторы, влияющие на деятельность молочной отрасли Украины и других стран мира. Предложены первоочередные необходимые мероприятия по повышению уровня развития молочной отрасли и выхода украинских предприятий на европейский рынок.

Ключевые слова: молочная отрасль; производство молока и молочной продукции; основные производители молочной продукции; цены на молоко и молочную продукцию; экспорт и импорт молочной продукции; тенденции и перспективы развития молочной отрасли.

Yuliya TARASOVA

PhD in Economics, Lecturer, Department of Enterprise Economics and Business Organization, Odessa National Economic University, e-mail: julia20@ukr.net

STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN DAIRY INDUSTRY

Tarasova, Yu. (2017). Status and prospects of development of Ukrainian dairy industry. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoi haluzi Ukrainy; za red.: M. I. Zveryakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen' (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1 (62), pp. 149–156.

Abstract. The article considers the modern state of Ukrainian dairy industry enterprises. The main indicators of the sector, the dynamics of milk and main dairy products prices in recent times are analyzed. The main factors affecting dairy industry activities in Ukraine and other countries of the world are studied. Priority measures necessary to improve the level of dairy industry development and Ukrainian enterprises entry the European market are proposed.

Keywords: dairy industry; production of milk and dairy products; the main producers of dairy products; prices for milk and dairy products; export and import of dairy products; trends and prospects of dairy industry development.

JEL classification: M210; R100

Постановка проблеми у загальному вигляді. Молочна галузь є стратегічно важливою ланкою промисловості України. Адже молоко як один із базових продуктів харчування – невід’ємна складова здорового раціону людини. Впродовж останнього часу спостерігається негативна ситуація в продовольчій сфері країни, зокрема на ринку молока, яка є результатом скорочення обсягу якісної сировини, високих витрат на виробництво молочних продуктів. Але Україна має значний потенціал розвитку цієї галузі, що пов’язано переважно з природними умовами.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Основні положення функціонування ринку молока були розглянуті та проаналізовані в працях наступних авторів: Н. С. Белінської, М. І. Бутенка, С. В. Васильчака, Т. М. Гамми, Т. Л. Керанчука, О. В. Моргуна, Н. В. Овсієнка, Н. С. Скопенка та ін.

Так, в статті О. В. Моргуна рекомендується формувати зони закупівель сировини з метою скорочення витрат на транспортування [1]. Т. М. Гамма пропонує для підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств застосовувати інноваційні технології виробництва молока, створити інтеграційні формування тощо [2, с.222].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У роботах вчених розглядаються різні аспекти розвитку молочної галузі, окрім вищеперелічених, аналізуються також проблеми ціноутворення за відсутності державного регулювання, раціональне розміщення виробництва молока з метою максимального завантаження виробничих потужностей підприємств та комплексного використання природного й економічного потенціалів регіонів. Але у зв’язку з мінливим зовнішнім середовищем постійно виникає потреба в аналізі та знаходженні прийнятних шляхів розвитку стратегічно важливої галузі України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження, аналіз та виокремлення тенденцій, які мають місце на ринку молочних продуктів України, а також виявлення шляхів розвитку підприємств цієї галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. До молочної галузі відноситься виробництво молочних продуктів, морозива та іншого харчового льоду; не відноситься виробництво сухих молочних сумішей і молочних консервів для немовлят і малюків, виробництво спредів і сумішей молочного та рослинних жирів, у яких частка молочного жиру складає не менше 25% [3].

Виробництво та переробка молока відбувається у кожній області країни, але перше місце посідає Вінницька область (857,3 тис. т), друге – Полтавська (796,4 тис. т), третє – Хмельницька (591,2 тис. т). Ринок молока та молочних продуктів здебільшого представлений більш ніж 300 підприємствами, майже 80% ринку контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів [4]. В 2013 р. експерти відмітили 20 лідерів молочної продукції, серед яких найбільшу частку має «Danone» (9,0%), найменшу – «Українська сирна компанія» (0,9%). Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та молокопереробні заводи [5, с.80].

Розглянемо динаміку виробництва молока та молочних продуктів України за період з 2007 по 2016 рр. Дані рис. 1 свідчать про те, що виробництво має нестабільний характер.

Так, в 2016 р. порівняно з 2015 р. та 2007 р. відбулося зниження на 14% та 15% відповідно (на 263,8 тис. т. та 287,3 тис. т. відповідно). Вважаємо, що це, по-перше, результат

скорочення поголів'я корів (скорочення на 4,2%) [6], а, по-друге, обумовлено несприятливими економічними умовами в країні. Але, показник абсолютного зниження виробництва та переробки молока недостатньо інформативний, тому розглянемо динаміку випуску номенклатури молочної продукції на одну особу протягом аналогічного періоду.

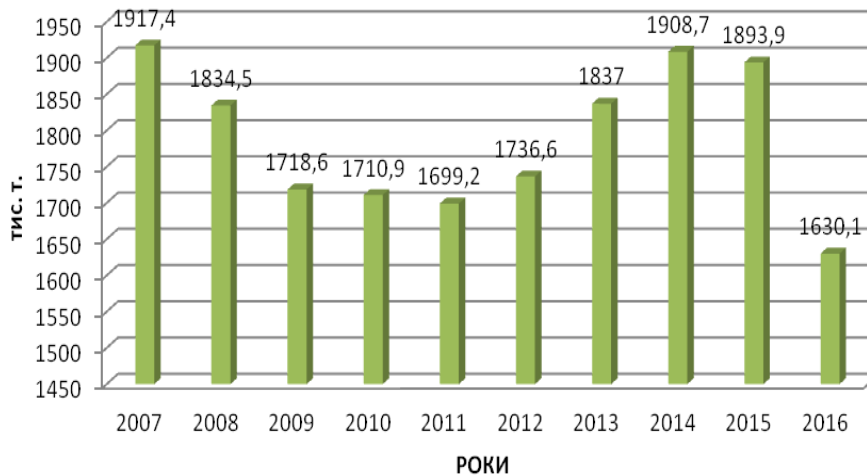

Рис. 1. Динаміка виробництва молока та молочних продуктів в Україні протягом 2007–2016 рр. (розроблено автором на основі [6])

Найбільший обсяг виробництва молочних продуктів спостерігається в 2014 р. (44,3 кг). В 2016 р. порівняно з попереднім роком спад виробництва склав 3,8%, в тому числі за рахунок падіння переробки молока. Споживання молока на душу населення в Україні становить 210 кг за раціональної річної норми 380–390 кг. Для порівняння – у Франції 440 кг, а в країнах Скандинавії – 500 кг [7].

Розглянемо основні тенденції, що існують на світовому молочному ринку і на які повинні спиратися сучасні виробники.

1. Зниження зовнішніх постачань внаслідок падіння рівня попиту в Китаї та Росії. У всьому світі спостерігалися найнижчі ціни на молочну продукцію за декілька років (навесні та влітку).

2. Очікування основних постачальників молочної продукції призвело до зміни асортименту продукції. Наприклад, Нова Зеландія зменшила асортимент продукції, щоб понизити залежність від торгівлі сухим молоком з Китаєм. Ціни на сухе молоко мають кореляцію з цінами на нафту, в 2017 р. ціни на нафту очікуються на тому ж рівні, що і в 2016 р. Що стосується вітчизняного сухого молока, то в 2016 р. дуже важко було продавати його, оскільки ціна, за оцінками експертів, за умовчанням має бути на 200–300 доларів нижче європейської.

3. Закони, що швидко міняються, і правила. Так, наприклад, Китай оцінює результати перевірок звітності заводів, проведених влітку цього року. Ця ситуація яскраве підтвердження того, що необхідні зміни для задоволення зростаючих зарубіжних нормативних вимог.

Попит на натуральні продукти без штучних добавок і барвників уже давно закріпився на ринку. Споживачі починають звертати увагу на наявність маркування Clean Label на продукті. При цьому, 34% покупців не змогли назвати чітко, що означає цей термін. 36% опитаних респондентів відповіли, що Clean Label пов'язаний з продуктами без змісту штучних інгредієнтів, 31% – з продуктами без хімікатів і пестицидів. 45% учасників відмітили, що готові платити більше за продукт, маркірований спеціальним знаком якості [9].

4. Зростаюча мережа міжнародних угод про вільну торгівлю. За цим питанням можна відмітити, що існує значна конкуренція на світовому молочному ринку. Так для ЄС є

пріоритетом не лише доступ на молочний ринок, але й підтримка угод з великою кількістю країн, що створює американському сиру перешкоди для доступу до ринку.

5. Не менш важливим є зростання курсу долара США. У 2015 р. по відношенню до валют основних конкурентів – Австралії, ЄС і Нової Зеландії долар США виріс на 11–15%. Занепокоєння з приводу зростаючого долара пов'язане з дією на загальний попит з боку країн-імпортерів. Отже, стримування зростання попиту негативно відіб'ється на молочних експортерах [10, с. 410–413; 11].

Чинники, які стримують розвиток галузі та негативно впливають на діяльність підприємств:

- зниження поголів'я крупної рогатої худоби;
- значне коливання цін та їх невідповідність витратам;
- неузгодженість взаємозв'язків між виробниками та переробниками;
- кризовий стан економіки країни;
- втрата міжнародних ринків збуту;
- недостатня кількість лабораторій для визначення якості молочних продуктів.

Протягом 10 років кількість великої рогатої худоби знизилася на 33,7%, у тому числі корів – на 31% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників роботи молочної галузі України протягом 2007–2016 рр.
(розраховано автором на основі [6])

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Велика рогата худоба, тис. голів	5491	5079	4827	4494	4426	4646	4534	3884	3750	3637
у тому числі корови, тис. голів	3096	2856	2737	2631	2582	2554	2509	2263	2167	2134
Надій на одну корову, тис. кг	4,0	3,8	4,0	4,1	4,2	4,4	4,4	4,6	4,6	4,5

Але обсяг надою постійно зростає, завдяки зростанню продуктивності корів. Так, в 2016 р. порівняно з 2007 р. надій на одну корову збільшився на 500 кг або 12,5%.

Погоджуємося з експертною думкою, що одним із головних чинників, який стримує виробництво та переробку молочної продукції, є ціна. На рис. 2 представлена зміна індексів цін протягом 10 років. Динаміка індексів має нестабільний характер, маючи явну тенденцію до збільшення протягом 2012–2015 рр., але в 2016 р. відбувся спад на 15,3% споживчих цін.

Курсові коливання не проходять безслідно для переробників молока. Середня ціна на молоко 2,5% жирності в плівці за підсумками грудня 2016 р. коштує 16,53 грн., що на 11,2% вище ціни листопада. Таке ж значне зростання спостерігалось по маслу (82% жирності) – 170,16 грн./кг (+11,27%). Кефір коштував 25,09 грн. (+6,8%), сир кисломолочний – 90,43 грн./кг (+7,3%), а сир Російський – 148,42 грн./кг (+6%) [11].

Молоко – це продукт соціально значимий, ціни на який регулюються з боку держави. Так було до недавнього моменту. З 15 серпня 2016 р. в Україні з метою дослідження дієвості регулювання цін на соціальні продукти харчування, до яких відносяться борошно, хліб, крупи, цукор, яловичина, свинина, м'ясо птиці, варені ковбасні вироби, молоко, молочні продукти було знято державне регулювання. Експеримент планували провести до 1 січня 2017 р. [12].

Стабілізацію ситуації учасники молочного ринку бачать у підвищенні закупівельних цін і зменшенні сезонної амплітуди їх коливання через підтримку розвитку сільськогосподарської кооперації та сімейних ферм. Комітетом Верховної Ради України з

питань аграрної політики та земельних відносин було прийнято законопроект № 2089 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання закупівельної ціни на молоко і підтримки села». Цей законопроект передбачає доповнення Закону України «Про молоко та молочні продукти» статтею, відповідно до якої держава встановлює мінімальні закупівельні ціни на незбиране сире товарне молоко в розмірі 4 грн. за 1 кг. Результатом прийняття цього законопроекту стануть справедливі ціни, на думку експертів, за виготовлену продукцію для особистих селянських і малих фермерських господарств [13].

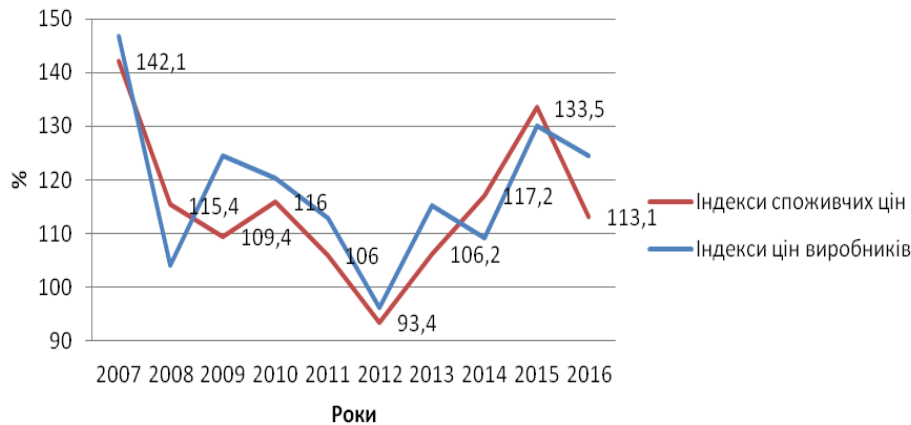

Рис. 2. Динаміка індексів цін на молоко та молочну продукцію в Україні протягом 2007–2016 рр. (розроблено автором на основі [6])

Однією з причин коливання цін є сезонність характеру виробництва молока з постійним попитом на молочні продукти. Найбільші обсяги виробництва традиційно припадають на весняно-літній період, коли надій молока сягає 1,2 млн. т., тоді як у зимовий період він майже вдвічі менше – близько 590–600 тис. т.

Другою за значимістю є проблема ціноутворення на молочну продукцію між фермерами, постачальниками сировини та його переробниками. Однією з тез, що прозвучала на конференції, присвяченій молочному бізнесу, була необхідність ефективних переговорів між виробниками сировини і переробниками, про схему ціноутворення, яка б задовольнила всі сторони та зробила співпрацю більше прогнозованою [4].

Останнім часом у світі відбувається пошук шляхів скорочення на ринку молока як результат скорочення його виробництва. Загальний обсяг виробництва молока в п'яти ключових експортних регіонах (ЄС, США, Новій Зеландії, Австралії та Аргентині) у травні 2016 р. знизився на 7%. На вітчизняному молочному ринку також спостерігається сезонне скорочення пропозиції сировини і, як наслідок, стабілізація закупівельних цін на молоко. Експорт українських молочних продуктів нижчий, ніж у попередні роки. Основними країнами споживачами українських молочних продуктів є Азербайджан, Молдова, Вірменія, Казахстан. Головний експортний продукт в 2016 р. – молоко та вершки (50%), обсяг експорту зменшився на 21,2%. До недавніх пір сир був на другому місці за обсягом експорту (37% в 2014 р.), але із загостренням політичної ситуації попит на нього знизився (-38,1%) (табл. 2).

У зв'язку з цим основним завданням для молокопереробних підприємств є вдосконалення технології виробництва, підвищення якості продукції, що, вважаємо, призведе до зростання попиту на молочну продукцію, адже, за думкою фахівців, вітчизняні молочні продукти не відповідають європейським стандартам якості. Наприклад, станом на 2014 р. в Україні функціонували 266 молокопереробних заводів. Тільки третина підприємств випускає продукцію, що відповідає вимогам Європейського союзу. Ця тенденція зберігалася

упродовж усього 2015 р. Але є й позитивні моменти. Починаючи з початку 2016 р. 10 українських виробників можуть експортувати молочні продукти в Європу [11].

Таблиця 2

Аналіз експорту молочних продуктів в Україні в 2015–2016 рр., тис. дол.
(розроблено автором на основі [6])

№ з/п	Назва товару	Роки		Відхилення	
		2015	2016	Абсолютне, тис. дол. США	Відносне, %
1	Молоко та вершки	93 919,9	70 323,7	-23 596,2	-25,1
2	Маслянка, йогурт, кефір та інші ферментовані продукти	18 844,7	14 599,7	-4 245,0	-22,5
3	Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти	29 945,3	33 454,9	3 509,6	11,7
4	Сири всіх видів і кисломолочний сир	34 936,0	21 612,7	-13 323,3	-38,1
Усього		177 645,90	139 991,0	-37 654,9	-21,2

У 2016 р. порівняно з 2015 р. спостерігаємо зниження імпорту молока, вершків, йогурту тощо (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз обсягу імпорту молочних продуктів в 2015–2016 рр., тис. дол.
(розроблено автором на основі [6])

№ з/п	Назва товару	Роки		Відхилення	
		2015	2016	Абсолютне, тис. дол. США	Відносне, %
1	Молоко та вершки	2 495,8	876,0	-1 619,80	-64,90
2	Маслянка, йогурт, кефір та інші ферментовані	5 754,3	4 999,0	-755,30	-13,13
3	Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти	2 575,7	3 526,3	950,60	36,91
4	Сири всіх видів і кисломолочний сир	23 430,1	25 831,5	2 401,40	10,25
Усього		34 255,90	35 232,8	976,90	2,85

Левову частку становить сир європейського походження (в 2014 р. показник становив 45%), підвищення обсягу цього продукту склало 2 401,4 тис. дол. або 10,25%. Найбільше за все скоротився імпорт молока та вершків на 1 619,80 тис. дол. або 64,9%. Не зважаючи на збільшення експорту вершкового масла (+ 11,7%), обсяг імпорту цього продукту сягнув значних розмірів (+ 36,91%).

Висновки і перспективи подальших розробок. Зважаючи на те, що половину молока виготовляють у приватному секторі, одним із напрямів подальшого розвитку молочного сектору в державі буде кооперація дрібних товаровиробників молока [11]. Прикладом молочного кооперативного руху є зарубіжний досвід, адже в нашій країні цей напрям тільки набирає обертів.

За кордоном (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія) основні виробники і продавці агропродукції у світі – кооперативи. Вони представлені малими та середніми виробниками, ці об'єднання дозволяють середнім фермерам виходити на міжнародний

ринок, напряму продавати свою продукцію та отримувати вигідніші умови співпраці. Завдяки тому, що кооперативи більш «відкриті» для вступу та виходу учасників, ніж інші форми господарювання, вони мають більший успіх та розраховані на значну кількість учасників. Але законодавча база поки що не дозволяє повною мірою впровадити кооперативи в Україні, тому першим кроком до забезпечення розвитку молочної галузі є її удосконалення.

Згідно з розрахунками рентабельність виробництва молочної продукції складає 5–7%, цей показник є низьким серед загальної маси сільськогосподарських підприємств. У цій ситуації вкрай потрібна допомога держави. По-перше, це стосується забезпечення прийняттого податкового режиму для розвитку тваринництва. По-друге, підтримка дотацій на кормову базу, яка в подальшому позитивно вплине на молочну галузь країни. Вважаємо, що ці шляхи дозволять акумулювати грошові кошти на розвиток технічної бази молокопереробних підприємств, покращити якість виготовленої продукції. Все це є актуальним, адже як відмічалось раніше, молочна галузь є стратегічно важливою галуззю країни.

Література

1. Моргун О. В. *Напрями розвитку молочної галузі та молокопереробної промисловості* // *Економіка АПК*. – 2009. – № 7. – С. 62–66.
2. Гамма Т. М. *Вплив зовнішнього оточення на конкурентоспроможність молокопереробних підприємств Одеської області* // *Економічний форум*. – 2012. – № 1. – С. 218–222.
3. *Промислове виробництво: Україна. Довідник*. URL: <http://www.proagro.com.ua/sprav/protuisa/npp/14174.html>.
4. Скопенко Н. С., Бовкун А. О. *Сучасний стан та тенденції розвитку молочної галузі України*. URL: http://ipdo.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=&lang=en_2.
5. Бутенко М. І. *Моніторинг розвитку ринку молока та молочних продуктів України* // *Спілка молочних підприємств України*. – К. – 2010. – Вип. 5. – 100 с.
6. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Маслак О. *Пріоритети молочної галузі*. URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2468-priorytety-molochnoii-galuzi.html>.
8. Киселева Н. *Топ-6 прогнозів для мирового рынка молока*. URL: <http://latifundist.com/blog/read/1305-top-6-prognozov-dlya-mirovogo-rynka-moloka>.
9. *Canadean: Новые тенденции 2017 года на молочном рынке*. URL: http://milknews.ru/index/novosti-moloko_8620.html.
10. Керанчук Т. Л. *Сучасні проблеми розвитку молочного бізнесу в Україні* // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2015. – Вип. 4. – С. 408–413.
11. *ИТОГИ: 10 главных тенденций молочного рынка 2016 года*. URL: http://milknews.ru/analitika-rinka-moloka/rinok-moloka-v-Rossii/rinok-moloka-v-Rossii_8419.html.
12. *Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів): Постанова Кабінету міністрів України № 1548 від 25.12.1996 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-%D0%BF>.
13. *Про прийняття за основу проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання закупівельної ціни на молоко та підтримки села»: Постанова Верховної Ради України № 1548 від 15.07.2015 р.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/618-19>.

References

1. Morgun, O. V. (2009). *Directions of the dairy industry and dairy processing industry development [Napriamy rozvytku molochnoi haluzi ta molokopererobnoi promyslovosti]*, *Ekonomika APK*, No. 7, s. 62–66 [in Ukrainian]

2. Gamma, T. M. (2012). *The influence of the external environment on competitiveness of dairy processing enterprises of Odessa region* [Vplyv zovnishnioho otocennia na konkurentospromozhnist molokopererobnykh pidpryiemstv Odeskoi oblasti], *Ekonomichnyi forum*, No. 1, s. 218–222 [in Ukrainian]
3. *Industrial Production: Ukraine. Handbook* [Promyslove vyrobnytstvo: Ukraina. Dovidnyk]. URL: <http://www.proagro.com.ua/sprav/promua/npp/14174.html> [in Ukrainian]
4. Skopenko, N. S., Bovkun, A. O. *Current status and development trends of the dairy industry in Ukraine* [Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku molochnoi haluzi Ukrainy]. URL: http://ipdo.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=&lang=en_2 [in Ukrainian]
5. Butenko, M. I. (2010). *Monitoring of milk and milk products Ukrainian market development* [Monitorynh rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy], *Spilka molochnykh pidpryiemstv Ukrainy Kyiv*, vyp. 5, 100 s. [in Ukrainian]
6. *Official website of the State Statistics Service of Ukraine* [Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]
7. Maslak, O. *The priorities of dairy industry* [Priorytety molochnoi haluzi]. URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2468-priorytety-molochnoii-galuzi.html> [in Ukrainian]
8. Kiseleva, N. *Top 6 forecasts for the world's milk market* [Top-6 prognozov dlya mirovogo rynku moloka]. URL: <http://latifundist.com/blog/read/1305-top-6-prognozov-dlya-mirovogo-rynka-moloka> [in Russian]
9. *Canadean: New trends in 2017 in the dairy market* [Canadean: Novye tendentsii 2017 goda na molochnom rynke]. URL: http://milknews.ru/index/novosti-moloko_8620.html [in Russian]
10. Keranchuk, T. L. (2015). *Current problems of the dairy business development in Ukraine* [Suchasni problemy rozvytku molochnoho biznesu v Ukraini], *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, s. 408–413 [in Ukrainian]
11. *RESULTS: The 10 main trends of the dairy market in 2016* [ITOGI: 10 glavnykh tendentsiy molochnogo rynku 2016 goda]. URL: <http://milknews.ru/analitika-rinka-moloka.html> [in Russian]
12. *On establishing the authority of executive agencies and executive organs of city councils in relation to the prices (tariffs) regulation* [Pro vstanovlennia povnovazhen orhaniv vykonavchoi vlady ta vykonavchykh orhaniv miskykh rad shchodo rehuliuвання tsin (taryfiv): Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy, No. 1548, 25.12.1996]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-p> [in Ukrainian]
13. *On approve in principle of draft Law of Ukraine «On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding of the state regulation of procurement price of the milk and support of village»:* *Law of Ukraine*, No. 1548, 15.07.2015 [Pro pryiniattia za osnovu proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo derzhavnoho rehuliuвання zakupivelnoi tsiny na moloko ta pidtrymky sela»: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy, No. 1548, 15.07.2015]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/618-19> [in Ukrainian]